פרק ראשון

הלכה א

משנה שנת השמיטה, לענין איסור עבודת הקרקע ולענין שאר ריגוני המיוחדים, מתחילה בראש השנה, באחד בתשרי (משנה ראש השנה ב, א). אולם ישנן מלאכות האסורות כבר בסוף השנה השביעית (״ערב שביעית״), מדין ״תוספת שביעית״, שמוסיפים מחול על הקודש (כפי שמבואר בהקדמה הכללית). משנתנו דנה מאימתי מתחיל האיסור לחרוש את השדות בשנה השישית[2]:

עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין בִּשְׂדֵה הָאִילָן (מטע של עצים)[3] **בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית**[4]? **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים:** מותר לחרוש **כָּל זְמַן שֶׁהוּא יָפֶה לְפֵרֹי**, שהחרישה מועילה לפירות של השנה השישית[5]. ונמצא שאינו חורש לצורך שביעית אלא לצורך ששית. אבל בחרישים האחרונים של השנה השישית, שאז כבר אין החרישה מועילה לפירות שנה זו, ונמצא שהיא לצורך השנה השביעית, ואסורה משום תוספת שביעית. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים:** מותר לחרוש **עַד הָעֲצֶרֶת** (חג השבועות), שלדעתם עד חג השבועות החרישה מועילה לפירות שנה זו[6].

ומסיימת המשנה:

וְקִרּוּבִים דְּבָרֵי אֵלּוּ לִהְיוֹת כְּדִבְרֵי אֵלּוּ, שאין הבדל גדול בין שני זמנים אלו של בית הלל ושל בית שמאי, והזמן של בית שמאי ״כל זמן שהוא יפה לפרי״ קרוב הוא לחג השבועות[7].

גמרא שנינו במשנה:

עַד אֵימָתַי חוֹרְשִׁין וכו׳.

הגמרא מביאה מקור לדין של ״תוספת שביעית״:

כְּתִיב - נאמר בתורה (שמות לד, כא): **״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה (תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ) וַתֵּעָבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת״, וְכָתִיב** בסוגיה של אותו פסוק: **״בַּחֲרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת״**. ויש לשאול: **מַה אֲנַן קַיְימִין** - ״במה אנו עומדים״, כלומר, על מה נאמר פסוק זה? **אִם** נאמר **לְעִנְיַן שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית**, יום השבת[8], וכפי שמשמע מתחילת הפסוק, **וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** (שם ב, ט-י): **״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְשָׁשִׁיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ**, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה״, ולשם מה הוצרכה התורה לחזור ולהזהיר על איסור זה כאן? **וְאִם** נאמר פסוק זה **לְעִנְיַן שְׁבוּתוֹת שָׁנִים**, היינו לענין שנת השמיטה, שאסורה בעבודת הארץ, ונקראת בתורה ״שבת״[9], הרי גם על זה קשה: **הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** במקום אחר (ויקרא כה, ג-ה): **״שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ... וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית... שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר...״, ולשם מה הוצרכה התורה לחזור ולהזהיר על השמיטה בפסוק זה?[10] **אֶלָּא, אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית, וְלֹא לְעִנְיַן שְׁבוּתוֹת שָׁנִים, תֵּיגוּ עִנְיָן בְּאִיסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים**, היינו שבא הפסוק ללמדנו את הדין של תוספת שביעית[11], שאסור לחרוש בשנה השישית בשדה האילן מעצרת ואילך, ובעדה תבואה מפסח ואילך (כפי שמבואר במשנה לקמן בתחילת פרק שני, שהם שני זמנים (״שני פרקים״) של איסור

הערות

1. פרק זה הוא רק באיסור חריצה בערב שביעית, ואילו איסורן של מלאכות נוספות בערב שביעית יבואר לקמן בפרק ב (״הלכה ב ואילך״).

דין ״תוספת״ מחול על הקודש מצינו גם בשבתות וביומים טובים, שמנה להוסיף ולהזהר בהם איסור מלאכה גם מעט לפניהם ומעט לאחריהם (עיין יומא פא, א ראש השנה ט, א). אולם יש הבדל בין גדר הדין של ״תוספת שבת ויום טוב״ לגדר הדין של ״תוספת שביעית״. בתוספת שביעית לא נאסרה אלא מלאכה הנעשית לצורך השנה השביעית, ולא מלאכה הנעשית לצורך השנה השישית, כפי שיבואר בפנינו. ואילו בתוספת שבת ויום טוב נאסרה כל מלאכה שהיא (עיין שדי אבן ראש השנה ט, א ד״ה הרי״ש, קרן אורה מועד קטן ד, ד ד״ה אלא הלכה; שדי חמד ספר קיבוץ תשובות יט; שדי אגרות משה יורה דעה ג, קל; שדי מנחת שלמה א, מח; שדי שבט הלוי ט, נה; זז״ הים כאן, אות ד; באורהה).

2. ״שדה האילן״ נזכר כאן בניגוד לשדה הלבן, שדה של תבואה ירקות, שהזמן שמותר לחרוש בו מבואר במשנה לקמן, תחילת פרק שני.

3. השנה השביעית נקראת בלשון חז״ל ״ערב שביעית״, והשנה השמינית נקראת ״מוצאי שביעית״ (״מרוש השמיעות לרמב״ם).

4. רש״י מועד קטן ג, ב ד״ה כל זמן.

החרישה בשדה אילן נעשית כדי להחזיר לעומק הארמה את הזרעים הנמצאים שם (רמב״ם בפירוש המשניות תחילת פרק שני). המשיכים לחרוש גם לאחר זמנה הנשמע, כדי להחזיר את הלחות מנשמר הקרקע אל שדרשי האילן, אולם לאחר שיבשה הארמה בסוף הקיץ בטרם אין החרישה מועילה לפירות השנה השישית, ואינה אלא הכנה לשנה הבאה.

5. כפי שמבואר בגמרא (לקמן ב, א).

בתשובה לקמן תחילת פרק שני ובגמרא שם מבואר שנחמם של בית הלל הוא, שתיקנו זמן קבוע לכל, כדי שלא לחת ״חדרת כל אחד ואחד בידו״, ושלא לחלק בין אדם לאדם.

6. המשנה באה לבאר כמה את דברי בית שמאי, שהזמן שאמרו הוא קרוב לעצרת (עיין תוספות מועד קטן ג, ב ד״ה וקרובים, ומצינו גם במקומות אחרים שהמשנה מאריכה לבאר את דברי בית שמאי, אף על פי שאין הלכה כמותם (עיין תוספות יום טוב פאה ג, א, ועיין בית הדר לשניות כאן). מובא בתוספות אנשי שם, ״יש מפרשים שכוונת המשנה כזה הוא לפרש את הענין של בית הלל, שלפיכך אמרו שחרושים עד העצרת, מפני שהוא זמן קרוב לזמן שהחרישה יפה לפרי, והאיש את חרישתו בחרישה לצורך פירות ששית (״רש״ שסילינאו).

7. ההגדה הוא על פי הרש״ש סילינאו ומני משה הגר״א הגר מפרשים.

[לפי הגדתם שלפנינו וכן הוא פרש״ש הגר״א לשמעתנו, ועיי״ הגמרא מביאה בתחילה פסוק אחר (שמות כג, יב): ״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת״. ואחר כך דורשת את הפסוק (שם לד, כא): ״בַּחֲרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת״. אולם נדיקא אי אינה מובנת, לשם מה הוצרכה הגמרא להביא את הפסוק הראשון, שאינה דורשת אותו כלל].

8. יום השבת נקרא בלשון חז״ל ״שבת בראשית״. לפי שהוא מקודש מימי בראשית (עיין רשב״ם בבא בתרא קכא, א ד״ה שבת בראשית).

9. עיין רש״י למשנה ד.

ויש מפרשים שהקשיא היא למה נאמר ״בַּחֲרִישׁ וּבַקָּצִיר״ דוקא, והלא כל המלאכות אסורות בשבת, כפי שנאמר ״לא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה״ (רש״ שסילינאו ומהרא״ם פולדא חגי מועד, ועיין רש״י ראש השנה ט, א ד״ה אין צריך לומר שפירש כן דרשה דומה בברייתא המובאת שם).

10. כפי שנאמר ויקרא כה, ה: ״וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ, שַׁבָּת לַה׳״. ועיין להלן הערה 12 כיצד אפשר לפרש את הפסוק על שנת השמיטה, והלא נאמר ״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד״, ומשמע שמדובר על יום השבת (ועיין רש״ שסילינאו).

11. לכאורה קשה, שהרי בתורה (בפסוקים המוזכרים בגמרא) לא נאמרו בשביעית אלא ארבע מלאכות: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה, ושמא הוצרך הפסוק שלפנינו לאסור חרישה, שלא נזכרה בפסוקים אלה. והיינו בתוספות (ראש השנה ט, א ד״ה שהרי, ומכות יח, ב ד״ה אינו), שסוף סוף המלה ״וּבַקָּצִיר״ שבפסוק שלפנינו מיותרת, שהרי קצירה כבר נאמרה בפירוש, ומוכרחים לדרוש אותה לענין תוספת שביעית. ולכן דורשים גם את המלה ״בַּחֲרִישׁ״ בדרך שדורשים את המלה ״וּבַקָּצִיר״, לענין תוספת שביעית (וכן כתבו תוספות מועד קטן ג, ב ד״ה שהרי בחידוש ראשון, ועיין שם הריטב״א שני, ועיין רש״ שסילינאו כאן ורש״ למשנה ה, ועל גוף האיסור של חרישה בשביעית, ועל שאר מלאכות הקרקע, אם אסורות הן מן התורה אם מדרבנן, עיין בהקדמה הכללית למסכת).

12. ואף על פי שתחילת הפסוק, ״שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת״, מתורחקת לגמרי, מכל מקום סופו, ״בַּחֲרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת״, מתיחס לשמיטה, וכך מתפרש סוף הפסוק, אפילו שאת יומי השבוע שמותר לעבוד בהם בכל השנים, יש זמנים שהחרישה והקצירה אסורים בהם, והיינו שנת השמיטה (״תוספת שביעית״ (״רש״ ששת ימי בראשית ת, ב ד״ה אין צ״ל, וכן פרש הרש״ שסילינאו).

עד

אימתי חודשין בשדה ראילן ערב שבועית. בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי, ובית הלל אומרים עד הנעצרת. וחכמים חברי אלו לדורות כתרבי אלו: גמ' עד אימתי חודשין וכו': כתוב ששת ימים תעשה מלאכתך ובום השביעי השבת לה' אלהיך בקצירך השבת. מה אנן קיימין אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואם לענין שבועית שמים והלא כבר נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך אלא אם תורע שדך ששת שנים תזמר כרמך אלא אם אינו עניין לשבת בראשית ואינו עניין לשבועית שמים הנה שני פרקים הראשונים. בחדרים ובקצירך השבת בחדרים שקצירו אסור ואי זה זה זה חדרים של ערב שבועית שהוא נגמר לשבועית ובקצירך שחרישו אסור ואי זה זה זה קצירך של שבועית שהוא יוצא לתוצאי שבועית.

דמיהו קרא מלתא מסדרתא וכתיב ויום הכפורים ובמה ויום הכפורים מצות הוי ר"ל כמלל הוצאה פרט מכתוב אחר ואם לענין שבועית שמים. כל מלאכה ולקרבן בקצה: והלא כבר נאמר שש שנים וגו'. ומצמה כמכתיבים מצות שבמקן יכסה לאחרים: תבדיל עצר באיסורא שני פרקים הראשונים. מנמנו אחר כמנה מלאכה. ובמלאכה לגבן בכמה לגבן: ובחדרים ובקצירך השבת. בחדרים שקצירו אסור ואי ואי זה זה זה: חדרים של ערב שבועית שהוא נגמר לשבועית ואי קצירו אסור: ובקצירך שחרישו אסור ואי זה. מלאכה אחרת ובו. אלה הפרקים ערב מכתיבים הכל קצירו מלאכה לגמרא אחרת: ובקצירך שחרישו אסור ואי זה. מלאכה אחרת ובו. מלאכה אלה לגמרא אחרת מכתיבים הכל קצירו מלאכה לגמרא אחרת:

ריש סדרלאו

עד אימתי. שדה ראילן. כי הים כמה לכמה אלהים כמכתיבים כמקבר. הכל לאיל קרי אילן לאמתי נמרא. ולקבן מפרק אלה הכל הכל מכתיבים הכל מכתיבים הכל מכתיבים

שנוספו על השנה השביעית עצמה[13], וכך נדרש הפסוק[14] "**בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת**"- עליך לשבות **בְּחָרִישׁ שֶׁקִּצִּירוּ אָסוּר, וְאִי זֶה וְזֶהוּ זֶה קָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהוּא יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**, כלומר: עליך "לשבות" ולנהוג דיני שביעית במירות ("קצִיר") שהתחילו לגדל בשביעית[15], שהוא זמן שאסור לחרוש בו, אף על פי שנגמרו בשנה השמינית[16].

שֶׁחֲרִישׁוֹ אָסוּר, וְאִי זֶה זֶה "קציר שחרישו אסור" שעליך לנהוג בו דיני שמיטה: **זֶה קָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהוּא יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**, כלומר: עליך "לשבות" ולנהוג דיני שביעית במירות ("קצִיר") שהתחילו לגדל בשביעית[17], שהוא זמן שאסור לחרוש בו, אף על פי שנגמרו בשנה השמינית[18].

חערות

13. "שני פרקים הראשונים" פירושו: שני זמנים אלו של תוספת שביעית, עצרת בשדה האילן ופסח בשדה הלבן, שהם הזמנים "הראשונים" של איסור תוספת שביעית, שהרי יש מלאכות שלא נאסרו אלא בשלשים היום האחרונים לפני ראש השנה (כמבואר לקמן פרק שני).

[ניתוח הרש"ש סירילאו כאן הוא: **הַיְינוּ עִנְיָן לְתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית, וְאֶתְּ רָבָּן וְסִקְּטוּ לְאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים**. ופירש, שמן הפסוק למדים איסור לשלשים יום לפני ראש השנה, וחכמים הוסיפו לאסור בשדה האילן כבר מעצרת, ובשדה הבואה כבר מפסח. נדרשה זו מהאיסור לדברי האמורא רבי יצחק בבבלי מועד קטן ג. ב. אולם לפי הגירסא שלפנינו משמע שאף איסור "שני פרקים הראשונים" מן הפסח ומן העצרת נלמד מן הפסוק, ועיין בהערותינו לקמן עמוד ב. הערה 7].

14. דרשה: מעין זו על סוף הפסוק "בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת" מובאת במשנה לקמן הלכה ג, ומובאת בברייתא בבבלי בבמה מקומות (ראש השנה ט. א; מועד קטן ג. ב; מכות ח. ב) בשם רבי עקיבא, ומבואר במשנה ובברייתא שם שרבי ישמעאל חולק על דרשה זו ודורש את הפסוק באופן אחר (ועיין בגמרא מועד קטן ג. ב - ד. א על מקור הדין של תוספת שביעית לדעת רבי ישמעאל).

[הרש"ש סירילאו נדרס בגמרא כאן **כְּמוֹ דְּתַנְיָא** [כמו ששנינו בברייתא]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת** וגו' "- היינו, שהדרשה המובאת היא מדרשת רבי עקיבא בברייתא.]

15. רש"ש סירילאו:

ה"איסור" שאמרו כאן פירושו קדושת שביעית, כגון איסורי סחורה והפסר. ועוד, אבל הפירות מותרים באכילה. ולשיטת רבי עקיבא במסכת סוכות (נא. א), שהוא התנא הדורש דרשה זו (עיין בהערה הקודמת), הבואה ודקות הגדלים בשביעית אסורים גם לתורה אף באכילה, מדין "סמוך" (רש"ש סירילאו).

פירוש אחר: "קציר אסור" היינו שאסור לקצור תבואה זו כדרך הקצירים, שקצירת פירות שביעית בדרכן הוא מן המלאכות האסורות מן התורה (ביאורי רבי חיים קניבסקי).

(המפרשים דנו עוד אם האיסור של חרישה לצורך שביעית נוהג דוקא בפירות שיש בהם קדושת שביעית, או שאף פירות שהתחילו לגדל בשנה השביעית, באופן שאין נוהגת בהם קדושת שביעית, אסור לחרוש לצורך המשך צמיחתם בשנת השמיטה, ולפי זה "חרישׁ שקצירו אסור" פירושו: חרישׁ שהתעלה ממנו הזרע בשביעית, שהוא זמן שאסור לקצור בו פירות שיש בהם קדושה כדרך הקוצרים (כדרך שמתפרש "קציר שחרישו אסור", עיין להלן). ועיין על כך במעיני ארץ שביעית ה. ד. ובספרים שהביא שם, ובמנחת שלמה כאן. ועיין במשנה לקמן ו. א. ובהערותינו שם.)

16. כגון שנזרעה באיסור בשביעית, או כגון שנמצאה מאליה מזרעים שנפלו באדמה (רש"ש וראש"ש לקמן משנה ד), או שנגלו הפירות בשדה של גוי (רש"ש סירילאו).

17. כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית, שאז כבר היא ראויה להיקנה, שהרוב בה דיני שביעית, אף על פי שלא נקצרה בשביעית אלא נגמרה בשמינית (רש"י ראש השנה ט. א ד"ה וקציר וזמכות ת. ב ד"ה וקציר. וכן פירשו הרש"ש והראש"ש לקמן משנה ד).

הראשונים תמהו, שדין זה שהלבנים בתבואה אחרי שליש נוחלה נלמד במסכת ראש השנה (יב. ב) מפסוק אחר, ולשם מה הוצרכנו כאן לדרשה נוספת לאותו דין (תוספות ראש השנה יב. ב ד"ה מנהנו). ועוד, שדין זה אינו משום "תוספת שביעית". אלא שתבואה זו היא פירות שביעית לכל דבר (חידושי הרשב"א והריטב"א והרן ראש השנה ט. א). ולכן פירשו, שמאותו פסוק למדים רק שנוהגים בתבואה זו דיני שביעית, כגון איסור סחורה וחוב ביעור, ואילו דרשת "בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר" באה ללמדנו שאסור לעשות מלאכות לצורך אותה תבואה, כגון לחרוש ולעדור, אפילו בשנה השמינית, מדין "תוספת שביעית" לאחריה (תוספות שם וריטב"א וחידושי הרן שם. ועיין מה שכתב בביאור הירון זה במעיני ארץ שביעית ו. ט ואילך. ועיין עוד בפירוש המשניות לרמב"ם כאן שפירש באופן אחר. ועיין מעיני ארץ שם בדעתו). ועיין עוד על דין זה במשנה לקמן ו. א.

עד

אימתי תורשין בשדה ראילן ערב שבועית.
בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי, ובית הלל אומרים עד הנעצרת. וקרובים דברי אלו לדרשת כרבבי אלו: גמ' עד אימתי תורשין ובו': ◦בתוב ◦ששת ימים ◦תעשה מלאכתך ובאום השביעי תשבות והקוב ◦בתרשין ובקצור השבות. מה אנן קיימין אם לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר ◦ששת ימים תעבוד ותעשית כל ◦מלאכתך ואם לענין ◦שבועית שנים והלא כבר נאמר ◦ששת שנים תזרע שדך ◦ששת שנים תזמר כרמך אלא אם אינו ענין ◦לשבת בראשית ◦ולא לענין שבועית שנים תניתו ◦ענין באיסור שני פרקים דראשונים. ◦בתרשין ובקצור השבות ◦בתרשין שקצירו אסור ואי זה זה זה ◦תרשיש של ערב שבועית שהוא נכנס לשביעית ובקצור שתרשיש אסור ואי זה זה זה ◦קצוד של שבועית ◦שהוא יוצא לחוצאי שבועית.

ר"ש סדילאו

עד אימתי. שדה ראילן. כי היא כמה לכמה אילנות כדמוכחת בפסוק. ולקמן מפרש לה לשמאי מהכא. דמיהו מהכי אלא. דלמאמרן מהכי דמיהא דלא מקמיה דלא מקמיה לה מי הוי לה: בשבע שבועות. בשנה מוכנסת לשביעית כדי לה מלא הקצירה שבועית המוכר לה מי הוי לה: כל זמן שיפה לפרי. כל זמן שמוכנה לפרות יפה לפרי לא בשנת שביעית אלא בשנת שמינית. ומתוך שאלו יפה לפרי הוי מלאכתך לפרי. ולא לשבועית. ולא לשבועית. ולא לשבועית

ואם לבה נאמר תחושבון עד ריש. דתנן (נדרים) מלמד שאומר לשלם לשלם תפסים ומי יומי בנדרים עד ריש כדמיתמי אם: ויקחהו הדיא ובית דינו תחזיר לאיסור המוקדם שנאמר מאמר מרקים הלמודים. מהמוכה מלם יעקבי לחרוש ובמדרש לעקרן לבית אחיהם כמבר מרקים הלמודים. לא כן תענון. בפרק בעבדים (נדרים) אין כיר יכול לנעול יכול, ומלך כעלו ריש ובמה דינו מה שלמרו הלמודים: ר' קרוספי בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחרוש יחרושו. ללמוד דמהר דבמר ר' יוחנן לפלי מקום שלו לחרוש הדר מקלחר מקן מקום מכל המקום לחרים יחרוש עד ריש וכל הרולם לחמוד על מלחר יחמוד, חס לא מר מקל דבר הלמודים לגמרי אלא שלנקר שמה יחרוד לחרוש לחרוש: ושמרו אותן, שר מרקים מן המשנה, ולמה נמנו כלל מכמר לחמר ישחיר. אמר ר' יוחנן שאם בקשו לחמר לחרוש יחרוש. ויעקרו אותן מן המשנה, ר' קרוספי בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחמר לחרוש. הרגש ר' יונה "הרי פרשת מלוואין הרי פרשת דרר המבול הרי אין עתידין לחזור "מעתה יעקרו אותן מן המשנה. אלא מרי לחרוש "ובא מרי לחרוש. אמר ר' מנא מרי דתנינן הכן "שאם אמר אדם כך אני מקובל אמרו לו מרבר "ר' איש פלוני שמעת וכן שאם יאמר אדם שמעתי שאסור לחרוש עד ראש השנה "אמרו לו באיסור שני מרקים הראשונים שמעת. ר' אחא בשם ר' יונתן בשעה שאמרו למקרא ממנו ובשעה שתתרדו למקרא ממנו. בשעה שאמרו למקרא ממנו "ברחיש ובקצד השמות ברחיש שקנינו אסור אי זה זה חרישי של עקר שביעית שהוא נמנם לשביעית. ובקצד שחרישו אסור ואי זה זה זה קצד של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית.

[א] [ירושלמי]

[ב] [ירושלמי]

[ג] [ירושלמי]

[ד] [ירושלמי]

[ה] [ירושלמי]

[ו] [ירושלמי]

[ז] [ירושלמי]

[ח] [ירושלמי]

[ט] [ירושלמי]

[י] [ירושלמי]

[יא] [ירושלמי]

[יב] [ירושלמי]

[יג] [ירושלמי]

[יד] [ירושלמי]

[טו] [ירושלמי]

[טז] [ירושלמי]

[יז] [ירושלמי]

[יח] [ירושלמי]

[יט] [ירושלמי]

[כ] [ירושלמי]

[כא] [ירושלמי]

[כב] [ירושלמי]

[כג] [ירושלמי]

[כד] [ירושלמי]

[כה] [ירושלמי]

[כו] [ירושלמי]

[כז] [ירושלמי]

[כח] [ירושלמי]

[כט] [ירושלמי]

[ל] [ירושלמי]

[לא] [ירושלמי]

[לב] [ירושלמי]

[לג] [ירושלמי]

[לד] [ירושלמי]

[לה] [ירושלמי]

[לו] [ירושלמי]

[לז] [ירושלמי]

[לח] [ירושלמי]

[לט] [ירושלמי]

[מ] [ירושלמי]

[מא] [ירושלמי]

[מב] [ירושלמי]

[מג] [ירושלמי]

[מד] [ירושלמי]

[מה] [ירושלמי]

[מו] [ירושלמי]

[מז] [ירושלמי]

[מח] [ירושלמי]

[מט] [ירושלמי]

[נ] [ירושלמי]

[נא] [ירושלמי]

[נב] [ירושלמי]

[נג] [ירושלמי]

[נד] [ירושלמי]

[נה] [ירושלמי]

[נו] [ירושלמי]

[נז] [ירושלמי]

[נח] [ירושלמי]

[נט] [ירושלמי]

[ס] [ירושלמי]

[סא] [ירושלמי]

[סב] [ירושלמי]

[סג] [ירושלמי]

[סד] [ירושלמי]

[סה] [ירושלמי]

[סו] [ירושלמי]

[סז] [ירושלמי]

[סח] [ירושלמי]

[סט] [ירושלמי]

[ע] [ירושלמי]

[עא] [ירושלמי]

[עב] [ירושלמי]

[עג] [ירושלמי]

[עד] [ירושלמי]

[עה] [ירושלמי]

[עו] [ירושלמי]

[עז] [ירושלמי]

[עח] [ירושלמי]

[עט] [ירושלמי]

[פ] [ירושלמי]

[פא] [ירושלמי]

[פב] [ירושלמי]

[פג] [ירושלמי]

[פד] [ירושלמי]

[פה] [ירושלמי]

[פו] [ירושלמי]

[פז] [ירושלמי]

[פח] [ירושלמי]

[פט] [ירושלמי]

[צ] [ירושלמי]

[צא] [ירושלמי]

[צב] [ירושלמי]

[צג] [ירושלמי]

[צד] [ירושלמי]

[צה] [ירושלמי]

[צו] [ירושלמי]

[צז] [ירושלמי]

[צח] [ירושלמי]

[צט] [ירושלמי]

[ק] [ירושלמי]

[קא] [ירושלמי]

[קב] [ירושלמי]

[קג] [ירושלמי]

[קד] [ירושלמי]

[קה] [ירושלמי]

[קו] [ירושלמי]

[קז] [ירושלמי]

[קח] [ירושלמי]

[קט] [ירושלמי]

[ר] [ירושלמי]

[רא] [ירושלמי]

[רב] [ירושלמי]

[רג] [ירושלמי]

[רד] [ירושלמי]

[רה] [ירושלמי]

[רו] [ירושלמי]

[רז] [ירושלמי]

[רח] [ירושלמי]

[רט] [ירושלמי]

[ש] [ירושלמי]

[שא] [ירושלמי]

[שב] [ירושלמי]

[שג] [ירושלמי]

[שד] [ירושלמי]

[שה] [ירושלמי]

[שו] [ירושלמי]

[שז] [ירושלמי]

[שח] [ירושלמי]

[שט] [ירושלמי]

[ת] [ירושלמי]

[תא] [ירושלמי]

[תב] [ירושלמי]

[תג] [ירושלמי]

[תד] [ירושלמי]

[תה] [ירושלמי]

[תו] [ירושלמי]

[תז] [ירושלמי]

[תח] [ירושלמי]

[תט

הגמרא שואלת על משנתנו:

ואם כן, שאסור לחרוש שדה אילן מן הערצת ואילך (השדה תבואה מפסח ואילך), **לָמָּה נֶאֱמַר**, למה נתנו כיום? **שחורשין עֵד רֹאשׁ הַשָּׁנָה** של שביעית?

רבי יוחנן משיב:

אמר **רבי קרוספי בְּשֵׁם רבי יוֹחָנָן: רַבָּן גַּמְלִיאֵל ובית הִילֵל הִתִּירוּ בְּאִיסּוּר שְׁנֵי פְרָקִים הָרִאשׁוֹנִים** (מסח ועצרת)[1], שאף על פי שמתחילה היה הדבר אסור, באו רבן גמליאל ובית הילל והתירו לחרוש עד ראש השנה[2], וכפי שיובאר.

רבי יוחנן משיב לבאר את תירוצו בדרך של קושיא ותירוץ ותחילה הוא מקשה על דברי עצמו[3]:

רבי יוֹחָנָן כְּעֵי - הקשה: **לָא כֵּן תְּנִינָן** - וכי לא כך שנינו במשנה (עדיות א, ה): **אין בית דין** מאוחר **יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵית דִּין חֲבֵירוֹ** שקדם לו, **עַד שֶׁיִּהְא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָנָיו**[4], וביצד יכול היה בית דינו של רבן גמליאל לבטל את דברי בתי דרין הקודמים לו (בית

חתריות

3. רש״ש סיריליאו (ועיין רש״ש במשנתנו: ״הבי קים לן דשרי״).
לשון ״למה נאמר״ אינה מובנת, שלא נאמר דבר זה בשום מקום, ובהגהות הגר״א מוחק את המלה ״נאמר״ (ועיין פני משה שפירש שכתנת הגמרא לברייתא המובאת לקמן הלכה ד (דף ח, א) אלם עיין בהערותיו שם על פירושה של אותה ברייתא).
2. בבבלי (מועד קטן ג, ב) אמרו כן בשם אמוראים אחרים: ״אמר רבי שמעון בן פזי, אמר רבי יהושע בן לוי: משום בר קפרא, רבן גמליאל ובית דין נמנו על שני פרקים הללו ובטלום״.
וכן שנינו גם בתוספתא כאן (א, א): ״רבן גמליאל ובית דין הקלו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה״ (ועיין חזון איש שביעית יז, לב).
כידוע הר שלשה הגאים בשם רבן גמליאל: (א) רבן גמליאל הזקן (נכדו של הלל, בנו של רבן שמעון), שהיה נשיא הסנהדרין בקופה יבנה בית שני; (ב) רבן גמליאל הזקן (נכדו של הראשון), שהיה נשיא הסנהדרין בהקופה יבנה, לאחר החורבן; (ג) רבן גמליאל בנו של רבי (רבי יהודה הנשיא, ״רבנו הקדוש״, עיין השמטות), המפורסם מחלקי בהדוחו של רבן גמליאל שנזכר כאן, שהתיר חרישה בתוספת שביעית. אם הכוונה לרבן גמליאל דיבנה (עיין פירוש המשניות לרמב״ם כאן, ד״ה פולא כאן, ועוד), או לרבן גמליאל בנו של רבי (רש״ש סיריליאו, ועוד), הוחתר של רבן גמליאל לא נזכר במשנה, ואדרבה, בין תתנאים הדנים בפרטי האיסור נזכרו רבן גמליאל עצמו, וכן תנאים מאחרים יותר, המשמע מזה כדעה האחרונה. אלא שהתיר דבר זה אלא בזמן רבן גמליאל בנו של רבי, ועיין תפארת יעקב לסמיכות כאן, אות ג; משנה ראשונה לפשוטה ד הבנות לירושלמי שם, משנת חסן, מ״ד חיים, ועיין לקמן הערה 8.
3. עיין תוספתא שבציון הקודם, ועיין פירוש אחר ברש״ש סיריליאו.
4. [כך צריך לפרש לפי הגרסא שלפנינו, והגר״א מגיה ״רבי דעיה בעי״ (במקום ״רבי יוחנן בעי״), שרבי דעיה הוא המקשן, ורבי יוחנן מתרץ לו (ומבאר את דברי הראשונים, ואף בבבלי מועד קטן ג, ב. הובאה קושיא זו בשם רבי דזא (הוא רבי דעיה בירושלמי). אז כשם רש״ש לקיש.]
5. ״גדול בחכמה״: פירשו שאם בית הדין האחרון גדול בחכמה תהיה מאב בית הדין הראשון (״מאב״ בפירוש המשניות עדיות שם). יש מפרשים שגם חכמות כל שאר הדיינים בבית הדין האחרון גדולה יותר מכל הראשונים (שדות הרד״ב ״לשלשות הרמבים, אלף תצ (קין).
״גדול במנין״: אין פירוש שיש יותר דיינים בבית הדין האחרון מאשר בראשון, שדרי אין בפנהדרין הגדולה. אלא שבעים ואחד דיינים. אלא, שמנין החכמים שהסכימו וקבלו את דברי בית הדין האחרון, ולא חלקו עליהם, מרובה מכול אלה שהסכימו לבית הדין הראשון (״מאב״ הלכות סמרים ב, ד). יש מפרשים שמנין הבלמידים הרשומה של אב בית הדין האחרון גדול מכל מנין של הראשון (רע״ב עדיות שם, ועין באר יודע עבודה זרה ד, א, ומוקא בהגהות אשרי״ שם, שהביא את שני הפירושים). יש מפרשים, שאב בית הדין האחרון גדול במנין שנתיר מנה שהיה הראשון (ראב״ד בפירוש לעדיות שם, ועיין תפארת ישראל שם).
6. עיין מועד קטן ג, ב.
7. רש״ש סיריליאו (על פי מועד קטן ג, ב, ועיין פני משה שפירש באופן אחר): חכמים התנו תנאי זה, שפני שהשנו שמא יהא צורך בדבר באחד הדורות הבאים לחרוש שם הקקעות עד ראש השנה, ולא רצו לגרום להפסד רבים, ולפיכך התנו שאפשר יהא לבטל את האיסור (עיין תוספות מועד קטן ג, ב ד״ה כלל).
הדיון זה שלמה הגאים בשם רבן גמליאל: (א) רבן גמליאל הזקן (נכדו של הלל, בנו של רבן שמעון), שהיה נשיא הסנהדרין בקופה יבנה בית שני; (ב) רבן גמליאל בנו של רבי (רבי יהודה הנשיא, ״רבנו הקדוש״, עיין השמטות), המפורסים מחלקי בהדוחו של רבן גמליאל שנזכר כאן, שהתיר חרישה בתוספת שביעית. אם הכוונה לרבן גמליאל דיבנה (עיין פירוש המשניות לרמב״ם כאן, ד״ה פולא כאן, ועוד), או לרבן גמליאל בנו של רבי (רש״ש סיריליאו, ועוד). והוחתר של רבן גמליאל לא נזכר במשנה, ואדרבה, בין תתנאים הדנים בפרטי האיסור נזכרו רבן גמליאל עצמו, וכן תנאים מאחרים יותר, המשמע מזה כדעה האחרונה. אלא שהתיר דבר זה אלא בזמן רבן גמליאל בנו של רבי, ועיין תפארת יעקב לסמיכות כאן, אות ג; משנת ראשונה לפשוטה ד הבנות לירושלמי שם, משנת חסן, מ״ד חיים, ועיין לקמן הערה 8.
8. עיין תוספתא שבציון הקודם, ועיין פירוש אחר ברש״ש סיריליאו.
9. [כך צריך לפרש לפי הגרסא שלפנינו, והגר״א מגיה ״רבי דעיה בעי״ (במקום ״רבי יוחנן בעי״), שרבי דעיה הוא המקשן, ורבי יוחנן מתרץ לו (ומבאר את דברי הראשונים, ואף בבבלי מועד קטן ג, ב. הובאה קושיא זו בשם רבי דזא (הוא רבי דעיה בירושלמי). אז כשם רש״ש לקיש.]
10. ״גדול בחכמה״: פירשו שאם בית הדין האחרון גדול בחכמה תהיה מאב בית הדין הראשון (״מאב״ בפירוש המשניות עדיות שם). יש מפרשים שגם חכמות כל שאר הדיינים בבית הדין האחרון גדולה יותר מכל הראשונים (שדות הרד״ב ״לשלשות הרמבים, אלף תצ (קין).
״גדול במנין״: אין פירוש שיש יותר דיינים בבית הדין האחרון מאשר בראשון, שדרי אין בפנהדרין הגדולה. אלא שבעים ואחד דיינים. אלא, שמנין החכמים שהסכימו וקבלו את דברי בית הדין האחרון, ולא חלקו עליהם, מרובה מכול אלה שהסכימו לבית הדין הראשון (״מאב״ הלכות סמרים ב, ד). יש מפרשים שמנין הבלמידים הרשומה של אב בית הדין האחרון גדול מכל מנין של הראשון (רע״ב עדיות שם, ועין באר יודע עבודה זרה ד, א, ומוקא בהגהות אשרי״ שם, שהביא את שני הפירושים). יש מפרשים, שאב בית הדין האחרון גדול במנין שנתיר מנה שהיה הראשון (ראב״ד בפירוש לעדיות שם, ועיין תפארת ישראל שם).
11. עיין מועד קטן ג, ב.
12. רש״ש סיריליאו (על פי מועד קטן ג, ב, ועיין פני משה שפירש באופן אחר): חכמים התנו תנאי זה, שפני שהשנו שמא יהא צורך בדבר באחד הדורות הבאים לחרוש שם הקקעות עד ראש השנה, ולא רצו לגרום להפסד רבים, ולפיכך התנו שאפשר יהא לבטל את האיסור (עיין תוספות מועד קטן ג, ב ד״ה כלל).
הדיון זה שלמה הגאים בשם רבן גמליאל: (א) רבן גמליאל הזקן (נכדו של הלל, בנו של רבן שמעון), שהיה נשיא הסנהדרין בקופה יבנה בית שני; (ב) רבן גמליאל הזקן (נכדו של הראשון), שהיה נשיא הסנהדרין בקופה יבנה, לאחר החורבן; (ג) רבן גמליאל בנו של רבי (רבי יהודה הנשיא, ״רבנו הקדוש״, עיין השמטות), המפורסים מחלקי בהדוחו של רבן גמליאל שנזכר כאן, שהתיר חרישה בתוספת שביעית. אם הכוונה לרבן גמליאל דיבנה (עיין פירוש המשניות לרמב״ם כאן, ד״ה פולא כאן, ועוד), או לרבן גמליאל בנו של רבי (רש״ש סיריליאו, ועוד). והוחתר של רבן גמליאל לא נזכר במשנה, ואדרבה, בין תתנאים הדנים בפרטי האיסור נזכרו רבן גמליאל עצמו, וכן תנאים מאחרים יותר, המשמע מזה כדעה האחרונה. אלא שהתיר דבר זה אלא בזמן רבן גמליאל בנו של רבי, ועיין תפארת יעקב לסמיכות כאן, אות ג; משנת ראשונה לפשוטה ד הבנות לירושלמי שם, משנת חסן, מ״ד חיים, ועיין לקמן הערה 8.
13. עיין תוספתא שבציון הקודם, ועיין פירוש אחר ברש״ש סיריליאו.

שמאי ובית הלל המזורזים במשנתנו, שהיו גדולים מהבאים אחריהם[5], שאסרו לחרוש בתוספת שביעית?

ומשיב רבי יוחנן עצמו:

אמר **רבי קרוספי בְּשֵׁם רבי יוֹחָנָן**: כך התנו בתי הדין הראשונים שתיקנו איסור זה של תוספת שביעית מתחילה, **שאם בקשו לַחְרוֹשׁ יַחְרוֹשׁוּ**, שאם יראה בית דין (אפילו קטן בחכמה ובמנין מן הראשון) באחר הדורות הבאים לבטל איסור זה ולהתיר לחרוש, הרשות בידו[6].

מקשה הגמרא:

וְעֲקָרוּ אוֹתָן מִן הַמִּשְׁנָה?! מכיון שכבר נתבטלה גזירה זו של שני פרקים, למה נשנו במשנתנו, היה לנו לעקור אותם מן המשנה לגמריז[7]

רבי יוחנן תירץ:

אמר **רבי קרוספי בְּשֵׁם רבי יוֹחָנָן: שאם בקשו לַחְזוֹר, יַחְזוֹרוּ**, שלכך לא עקרו אותן מן המשנה, למי שלא נתבטלה הגזירה לגמרי, אלא אם יראה בית דין באחר הדורות הבאים לחרוש שוב את הגזירה של תוספת שביעית, הרשות בידו, ותחזור הגזירה מעצמה לתוקפה הראשון[8].

בבבלי שם (ג, ב - ד, א) תירצו שדרשה ״בפרקים״ ובקצרי תשבת״ לתוספת שביעית אינה אלא לדעת רבי עקיבא. אבל רבי שמעאל חולק על דרשה זו (המובאר במשנה לקמן הלכה ג), ולדעתו הדין של תוספת שביעית הוא ״הלכה למשה מסיני״. רבן גמליאל ובית דינו סברו כרבי שמעאל, וסברו עוד שההלכה למשה מסיני לא אסרה אלא לחיב בתוספת בזמן שבית המקדש קים, אבל לאחר החורבן אין תוספת שביעית נהגת (רב אשי מועד קטן שם). ודבר זה לא היה ידוע לכל. שאין תוספת שביעית נהגת לאחר החורבן. ודבן גמליאל ובית דינו באו ולימדו שכך הוא הדין (תוספות הרא״ש ושיטה להלמיד רבנו יחיאל מפריס מועד קטן שם). ויש מפרשים שתחכמים הוסיפו ותיקנו תוספת שביעית אף לאחר החורבן, ותקנה זו באו רבן גמליאל ובית דינו ובטלוה (ראשון לציון לבבל אור החיים על מועד קטן שם. וכן כתב בתפארת ישראל לקמן פרק ב, כנגד אות ב). ואף בירושלמי לקמן הלכה ה (דף ח, ב) אמר רבי יוחנן שהאיסור של חרישה הוא הלכה למשה מסיני. אלא שמבאר את ביטול האיסור באופן אחר, שבשעה שעתידה ההלכה כך ניתנה, שאם ביקשו לחרוש יחרשו, ועיין בגאונינו ומהעורכים שם.
ויש מהאמוראים בבבלי שם מתרצים באופן אחר, שבשעה שהתיר אסור לא נאמרה אלא שלשים יום לפני ראש השנה, וחכמים הוסיפו לגזר בשדה האילן מעצרת ובשדה תבואה מפסח, ודבן גמליאל ובית דינו לא ביטלו אלא את גזרת החכמים של שני פרקים אלה, אבל האיסור של חרישה בשלשים יום שלפני ראש השנה לא נתבטל (רבי יצחק בגמרא שם). אלם הדיון בזה אינו מתאים עם המובאר בגמרא כאן ובתוספתא. שרבן גמליאל התיר לחרוש עד ראש השנה (ועיין רש״ש סיריליאו לעיל עמוד א הבאן שמפרש את המובא כאן באופן שתתאים לתירוץ זה, ועיין לעיל עמוד א הערה 13). אלם לפי הדיונו של רב אשי המובר הגזרה האחרונה עד ראש השנה, וכמובאר בגמרא כאן.
(יש אומרים שגם לתירוצו של רב אשי בזמן שבית המקדש קים אין תוספת שביעית כן הגזרה שלמה יום, וחכמים הם שהוסיפו לאסור מפסח ומעצרת. כדברי רבי יצחק. אלא שרב אשי מוסיף על כך שלאחר החורבן בטל הדין של תוספת שביעית אם באחם שלשים יום ועין רמב״ם הלכות שמיטה ויובל ג, א, ועין דרך אמונה בביאור הלכה שם שהביא כן מעוד הרבה הראשונים).
מסורת הבבלי יוצא שלדעת עקיבא, שאיסור תוספת שביעית מקודו בדרשת ״בפרקים ובקצרי תשבת״, נוהג הוא גם בזמן שאין בית המקדש קים (מה שאין בית המקדש קים (מה שאין לדרבי שמעאל, שכך נתקבלה הלכה למשה מסיני שיהא האיסור דוקא בזמן שבית המקדש קים, ולכאורה אפשר לומר שלדבי שלדבי עקיבא האיסור גם בהגדה הוא מפסח ומעצרת, ולא רק שלשים יום לפני ראש השנה, שדברי אין לנו מקור מן הגזרה שגזרה התוספת אינו אלא שלשים יום (וכן משמע בירושלמי לקמן הגלכה פרק ב, ד.ג.ה). לדעתי כמה מפרשים, עין ״חלופי מיסאות ובראיות״ לקמן ב, קל.
אולם לפי נוסחת הרש״ש סיריליאו שהובאה לעיל עמוד א, הערה 13. המובאר בגמרא לגמרלה אמר לו רבשון של רבי עקיבא אין האיסור גם בזמן הגזרה אלא שלשים יום, וחכמים הוסיפו ונגזר מפסח ומעצרת. וכן משמע בלשונות הראשונים מפרשי משנתנו (הרש״ש הראש״ן) שאין האיסור מפסח ומעצרת אלא מדרבנן. מפני שגראה כמתקן שהתנו לשבריגה. (כן כתב בשיית אגרות משה יורה דעה ב, קל. עין שם באריכות, והיכיח גם מהמובא מועד קטן ד, א. לפדיות הוחסמות שם. ועין שם שמבאר מדוע לכן לעיר אחד מן שלשים יום לפני ראש השנה. ועין עוד משנה ראשונה, תוספות חרשים ותוספות אבוי שם ורש״ש במשנתנו).
8. לפי המפרשים שרבן גמליאל שביטל את הגזירה הוא רבן גמליאל דיבנה (עיין הערה 2). נמצא שכוונן שגזירה תשעונה לעיד רבי (נכדו של רבן גמליאל) כבר נתבטלה הגזירה, ולשם מה נשנה דין זה במשנה (מהגר״א מלדה, ולפי המפרשים שרבן גמליאל שביטל את הגזירה הוא בנו של רבי, צריך לומר שהקשיא הוא לגמה מומשיכים ללמוד ולשנות משניות אלו, מאחר שכבר נתבטלה הגזירה (עיין זו הגם).
9. ואף אם לא יהיה אותו בית דין גדול בחכמה ובמנין בבית דינו של רבן גמליאל שביטל את הגזירה, הרשות בידו לשוב ולחרשה (״חלופות יצחק״).

(מ"ב - ר"ה)

ואם לבה נאמר תחושבן עד ריש. לקמן (נ"ה:) (מ"ר ד) מלמד שלומש של מלמד מסים ומי ומני בגמרא מלה המשקין עד ריש כדמיתמי אם: וקלבר הדיש ובית דיני תתיני באיסור המוסמה שמנו נמר מקרים הראשונים. ר"ל דתנו לקמן דבר מקרים הראשונים. ר"ל דתנו בבי לא בן תנינן: ר"ל בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו: עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמניין. ר' קרוספי בשם ר' יוחנן: שאם בקשו לחדוש חדושו. ויעקרו אותן מן המשנה. ר' קרוספי בשם ר' יוחנן שאם בקשו לחדוש חדושו. הרגש ר' יונה: הרי פרשת מלואים הרי פרשת דוד המגדל הרי אינן עתידין לחזור: מעתה יעקרו אותן מן המשנה. אלא כדי להודיעך. ובא כדי להודיעך. אמר ר' מנא בי דרגנין הגמן שאם אמר אדם כך אני מקובל אמרו לו כדברי ר' איש פלוני שמעת וכן שאם יאמר אדם שמעתי שאסור לחדוש עד ראש השנה: אמרו לו באיסור שני פרקים הראשונים שמעת. ר' אחא בשם ר' יוחנן בשעה שאסרו למקרא סמכו ובשעה שהתירו למקרא סמכו. בשעה שאסרו למקרא סמכו: ברחיש ובקצד השבוה ברחיש שקנידו אסור מאי זה זה חריש של עקב שבועות שהוא נבוט לשבועות. ובקצד שהחישו אסור ואי זה זה זה קצד של שבועות שהוא יוצא למוצאי שבועות.

מן הפרק סמוכו, כדמפרש בפרש ומקלר הסמוכה ומי מלגלו:

ר"ש מדליאל

לתוספתי שבועה לתמנה שלקן לבטלה: תחיש ר' יוחנן. לשון הפרק הקודם הקדמונים: מרגלות הר הצבאל ובר: ר' מסיה לתמנתן בפרק הקודם (נדה ס"ב) מלמד בר ר' יוסף מרדכי בר מנחם: אלא בר' לתוחיעך. הנמנים הלמידים ודבא נמי לחודיעך: ר' נמא אמר מקרי הקדמונים: הקמה הלמידים: אין קדמים הקדמון מלמד: ר' נמא אמר ובר. מהיות הקדמון לקדמים הקדמון לחיים מן המסורה: אלא לבה נתחיש דברי הקדמון. מה שיהא בנים מן המסורה: אם

רבי יונה מתרץ באופן אחר, וחמה על המקשה שהקשה "ויעקרו אותן מן המשנה":

הָתִיב (הקשה) **רַבִּי יוֹנָה: הָרֵי פָּרְשָׁה מִילּוּאִין**, הפרשה של הקרבנות שהקריבו בשבעת ימי המילואים בחנוכת המשכן[10], וכן **הָרֵי פָּרְשַׁת דּוּר הַטְּבוּל**, המעשה בדור המבול שבתורה, **הָרֵי אֵינָן עֲתִידִין לַחֲזוֹר, מֵעַתָּה**, לפי דבריך **וְעַקְּרוּ אוֹתָן (מִן הַמִּשְׁנָה)**[11]? לשם מה נכתבו פרשיות אלו בתורה, והרי לא היו אלא לשעתן? **אֶלָּא, כְּדֵי לְהוֹדִיעֲךָ** מה שהיה, וללמדנו את האמת, **וְכָא** - ואף כאן, בענין תוספת שביעית, נשנו דינים אלו במשנה **כְּדֵי לְהוֹדִיעֲךָ** מה שהיה, שאסרו מלאכה בתוספת שביעית, אף על פי שאחר כך חזרו וביטלו איסור זה[12].

רבי מנא מתרץ תירוץ שלישי:

אָמַר רַבִּי מָנָא: כִּי דְתַנְיָנִן תַּמָּן - הרי זה כאותה ששנינו שם, במסכת עדיות (א, ז), בענין מחלוקת יחיד ורבים, שהלכה כרבים, ואף על פי כן מובאים גם דברי היחיד שאין הלכה כמותו במשנה, ושנינו שם: "אמר רבי יהודה: אם כן למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים לבטלה? **שֶׁאִם יֹאמַר אָדָם** באחד הדורות הבאים: "כיצד אתם אומרים שכך וכך היא ההלכה? הרי **כָּךְ אֲנִי מְקוּבָּל** מרבותי, שלא כדבריכם?", **יֹאמְרוּ לוֹ: "כְּדִבְרֵי רַבִּי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמַעְתָּ** מרבותיך, ודעת יחיד היא, שכבר נדחתה מהלכה על ידי רוב החכמים בדור קודם"[13]. **וְכָן** יש לומר בענינו, שלמיכך לא עקרו את האיסור מן המשנה, כדי **שֶׁאִם יֹאמַר אָדָם: "שָׁמַעְתִּי שֶׁאָסוּר לַחֲרוֹשׁ** בערב שביעית **עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה** וכיצד אתם אומרים שמותר לחרוש עד ראש השנה? **יֹאמְרוּ לוֹ: "בְּאִיסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים שָׁמַעְתָּ"**, כלומר, מה ששמעת היה בתקופה שאבן היזה הדבר אסור, אבל עכשיו כבר נתבטל האיסור על ידי רבן גמליאל ובית דינו.

הגמרא חוזרת לעיקר הקושיא, כיצד ביטלו רבן גמליאל ובית דינו את האיסור של תוספת שביעית, והלא אין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין, ומביאה תירוץ אחר לקושיא זו:

אמר **רַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן: בְּשָׁעָה שֶׁאָסְרוּ** חכמים לחרוש בתוספת שביעית **לְמִקְרָא סָמְכוּ** את האיסור, שדרשו כן מן המקרא, **וּבְשָׁעָה שֶׁהִתִּירוּ** רבן גמליאל ובית דינו, גם הם **לְמִקְרָא סָמְכוּ** את ההיתר, ולכן אין לתמוה כיצד ביטלו דברי בית דין הקודם להם, שבדרשת המקראות הוא שנחלקו עליהם[14], ודבי יונתן מבאר את דבריו: **בְּשָׁעָה שֶׁאָסְרוּ לְמִקְרָא סָמְכוּ**, כמובאר בברייתא המובאת לעיל (עמוד א): "**בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת**", **בְּחָרִישׁ שֶׁקָּצִירוֹ אָסוּר. וְאֵי זֶה וְזֶה זֶה חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁהוּא נִכְנָס לִשְׁבִיעִית, וּבְקָצִיר שֶׁחָרִישׁוֹ אָסוּר. וְאֵי זֶה וְזֶה זֶה קָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהוּא יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**, וכמי שביארנו למעלה:

הערות

10. עיין שמות כט, א-לז; ויקרא פרק ח.

11. ההנחה היא על פי לשון הרמב"ן בהשגות לספר המצוות, שרש ג, המצטט את קושיית הגמרא כאן, בלי המלים "מן המשנה". וכעין זה הגיה הגר"א: "ויעקרו אותן **מן התורה**". דהיינו, שקושיית הגמרא היא לשה בתבה דתורה מרשות אלו. ויש מפרשים שאבן קושיית הגמרא היא על המשנת שנמנו בה דיניהם של קרבנות המילואים (עיין מנחות עת, א"ב, ועוד) וכן דינם של אנשי דור המבול. אם יש להם חלק לעולם הבא (עיין סנהדרין קז, ב). ועיין פירוש אחר ברש"י סדיליאו.

(לדעת הרמב"ן בספר המצוות שם דיני המילואים נוהגים להורות, בכל פעם שנבנה המקדש. שיש להביא קרבנות מילואים בתחילה הבנין. ועל פי זה כתב שאין קושיית הגמרא על עיקר פרשת המילואים, אלא על פרטי הדינים. מפני מה פרשה התורה את הקרבנות שהקריבו בימי המילואים של המשכן, שהרי להורות אין מובאים את קרבנות המילואים בשיעור זה ובאותו סדר שנאמר בחנוכת המשכן.)

12. פני משה (עיין רש"ש סדיליאו הר"א מולדא).

13. עיין רמב"ם ותאו"ר עדיות ובשאר המפרשים שם.

14. וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות ממרים ב, א): "בית דין גדול שחרשו באחת מן הנחות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך, והנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לפתור אותו, הרי זה סותר דין כפי מה שיראה בעיניו". כלומר, הכלל שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו נאמר רק ביחס לתקנה וגזירה (עיין רמב"ם שם, הלכה ב). שאין בית דין מאוחר יכול לבטל תקנה וגזירה של בית דין קדמון אם אינו גדול ממנו בחכמה ובמנין. אבל יכול בית דין מאוחר אפילו קטן לחלוק על דברי הראשונים שדרשו דין בנחות שהתורה נדרשת בהן כפי שנראה בעיניהם. אם נראה לו שטעות היתה בידי הראשונים. ואף כאן, רבן גמליאל ובית דין חלקו על דרשת התנאים הראשונים ודרשו באופן אחר (מי מים, ועוד מפרשים, וכן נראה שפירש המאירי ביצה ה, א).

(ולפי זה משמע שהדרשות שבגמרא כאן הן דרשות נמורות מן התורה, ויש להיכיר, שלשון "למקרא סמכו" משמע שאינן אלא אסמכתא. ועיין מה שכתבו בזה בחל איתן עמוד רעב. ועיין לעיל הערה 7.

בבבלי (מרתר קמן ד, א) אמרו תירוץ דומה בשם רבי יוחנן. ועיין רש"י שם ד"ה מראוריתא.)